

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Od redaktorów tomu

Author: Maciej Bernasiewicz, Monika Noszczyk-Bernasiewicz

Citation style: Bernasiewicz Maciej, Noszczyk-Bernasiewicz Monika. (2018). Od redaktorów tomu. W: M. Bernasiewicz, M. Noszczyk-Bernasiewicz (red), „Dobre praktyki resocjalizacyjne w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich w Polsce”. (S. 11-15). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Od Redaktorów tomu

W rezolucji podjętej w Malmö (Malmö Declaration) w 1986 roku zapisano, iż instytucjonalna interwencja wobec dzieci i młodzieży (*residential care*) nie musi mieć wcale negatywnych konsekwencji, to jest nie powinna być traktowana jako środek ostateczny (*as a last resort*). Interwencja taka może okazać się czymś niezbędnym i korzystnym dla rozwoju młodego człowieka, jeśli tylko wymaga tego jego sytuacja¹. Zupełnie odwrotny wniosek sformułowano 17 lat później w deklaracji w Sztokholmie, formułując tezę, iż opieka instytucjonalna ma negatywne konsekwencje zarówno dla objętych nią dzieci, jak i całego społeczeństwa². Jednak wciąż rośnie liczba badań, które pokazują, iż opieka w środowisku zamkniętym, która, co warto podkreślić, rzadko oznacza dziś pełną izolację od środowiska otwartego, może być efektywna i w wielu przypadkach jest niezbędna. Także niniejsza publikacja wpisuje się w nurt afirmacji resocjalizacji instytucjonalnej, która przy zachowaniu dobrej organizacji, fachowej kadry oraz szerokich kontaktów ze środowiskiem otwartym może mieć bardzo dobre rezultaty. Mówi o nich jeden z wychowanków, którego wypowiedź odnaleźć możemy w opisie programu autorstwa Anety Matyji oraz Wandy Piersy z Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Laskowcu: „Zakład mnie w pewnym stopniu uratował, gdyż ćpałem tak dużo, że pewnie skończyłbym pod płotem”.

Mając świadomość, że środowiskowe programy terapeutyczne cechują się zasadniczo wyższą efektywnością, warto pamiętać, iż istnieje grupa silnie zdemoralizowanych nieletnich wywodzących się z mocno dysfunkcyjnych środowisk, dla których opieka całkowita staje się ostatnią reakcją, jaka pozostała w systemie społecznym, który poniósł porażkę, stosując wolnościowe formuły egzekucji pra-

¹ E.J. KNORTH, A.T. HARDER, T. ZANDBERG, A.J. KENDRICK: *Under One Roof. A Review and Selective Meta-Analysis on the Outcomes of Residential Child and Youth Care*. “Children and Youth Services Review” 2008, no. 30, s. 123–140.

² J.P. ANGLIN, E.J. KNORTH: *Competing Declarations on Residential Care for Children and Youth — Stockholm Versus Malmö*. “Child and Youth Care Forum” 2004, no. 33 (3), s. 141–149.

wa i pomocy jednostce (rodzinie). Na marginesie warto zauważyć, iż w anglosaskiej literaturze przedmiotu za opiekę instytucjonalną (*residential care*) uważa się również opiekę w świetlicach socjoterapeutycznych (*day care treatment centre*), w których prowadzona jest praca z grupą (*group care*), organizowane są codzienne czynności życiowe dzieci i młodzieży, edukacja, spędzanie czasu wolnego, terapia indywidualna, a także praca z rodziną (*the treatment program exists living arrangements, education, recreational activities, individual and family therapy*)³. Resocjalizacja instytucjonalna obejmuje zatem zarówno pracę wychowawczą w jednostkach opieki całodobowej (zakłady poprawcze, schroniska dla nieletnich, młodzieżowe ośrodki wychowawcze), jak i opieki częściowej (świetlice środowiskowe, ośrodki kuratorskie). W tym sensie za nieinstytucjonalne formy resocjalizacji uznać można jedynie pracę w rodzinie (np. konferencje rodzinne), w szkole (np. mediacja szkolna) oraz pracę uliczną (*street work*). Dlatego uwzględniając siłę reakcji społecznej oraz ocenę jej efektywności, należałoby raczej mówić o: 1) resocjalizacji w środowisku zamkniętym – o czym traktuje prezentowana publikacja, 2) resocjalizacji w środowisku półotwartym (ośrodek kuratorski, świetlica terapeutyczna), oraz 3) resocjalizacji w środowisku otwartym (nadzór kuratora, *streetworking*, oddziaływanie w rodzinie i szkole).

Erik J. Knorth i inni przytaczają badania holenderskie, w których resocjalizacja instytucjonalna – autorzy zaliczyli do niej zarówno placówki zamknięte, jak i półotwarte według przedstawionej wcześniej klasyfikacji – prowadzona wobec młodzieży z zaburzeniami zachowania (w tym z zachowaniami internalizacyjnymi) oraz jednoczesna praca z rodziną tej młodzieży prowadziły do redukcji zachowań antyspołecznych. Do efektywnych sposobów interwencji autorzy zaliczyli między innymi: terapeutyczne programy kognitywno-behawioralne, wsparcie indywidualne, trening empatii dla młodzieży przestępczej, terapię rodzinną dla rodziców, edukację specjalną, asystę przy poszukiwaniu pracy, opiekę następczą⁴. Także dokonana przez tych autorów metaanaliza 110 badań dotyczących efektywności programów realizowanych w warunkach instytucjonalnych doprowadziła do konkluzji, że po okresie pobytu w placówce dochodzi – na ogół – do poprawy funkcjonowania psychospołecznego badanych dzieci i młodzieży⁵. Autorzy przeprowadzili studia katamnesticzne (preeksperymentalne i *quasi*-eksperymentalne, w których drugi pomiar następował w okresie 3–4 miesięcy od wyjścia z placówki) w kilku rejonach świata (Stany Zjednoczone, Kanada, Europa i Australia), obejmujące dzieci i młodzież (w grupie wiekowej 12–18 lat) przejawiających zacho-

³ I.L.W. BASTIAANSEN, G. KROES, K.S. NIJHOF, M.J.M.H. DELSING, R.C.M.E. ENGELS, J.W. VEERMAN: *Measuring Group Care Worker Interventions in Residential Youth Care*. "Child Youth Care Forum" 2012, no. 41, s. 5. DOI 10.1007/s10566-012-9176-8 (data dostępu: 7.07.2017).

⁴ E.J. KNORTH, A.T. HARDER, T. ZANDBERG, A.J. KENDRICK: *Under One Roof...*, s. 125.

⁵ „The main conclusion that can be made from our meta-analysis is that children and youth, after a period of residential care – on average – improve in their psychosocial functioning”. Zob. tamże, s. 133.

wania problemowe (internalizacyjne i eksternalizacyjne zaburzenia zachowania). Z omawianej metaanalizy wyprowadzili bardzo ciekawe wnioski szczegółowe odnoszące się do resocjalizacji instytucjonalnej:

- młodzież z eksternalizacyjnymi problemami zachowania poczyniła większe postępy niż młodzież z problemami internalizacyjnymi;
- personel realizujący programy rezydencjonalne wykazuje wyższy poziom krytyki efektów resocjalizacji niż zaangażowana w te programy młodzież oraz jej rodzice⁶;
- w przypadku grupy silnie zdemoralizowanej lepsze efekty daje resocjalizacja instytucjonalna niż programy realizowane w miejscu zamieszkania⁷.

Wyciągnięte wnioski, o ile nie obalają tezy o negatywnych skutkach izolacji instytucjonalnej, jakie odczuwa jednostka oraz całe społeczeństwo, o tyle na pewno nie potwierdzają powszechnie formułowanej tezy o szkodliwym charakterze resocjalizacji instytucjonalnej (w tym opartej na izolacji).

Lektura prezentowanej publikacji dowodzi wszechstronności zajęć realizowanych w polskich zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich (ZPiSdN). Przedstawiona oferta resocjalizacyjna polskich zakładów dla nieletnich wskazuje na wysokie kwalifikacje kadry pedagogicznej zatrudnionej w tych placówkach. Kwalifikacje te nie ograniczają się jedynie do formalnego wykształcenia uniwersyteckiego w dziedzinie nauk społecznych. Wykształcenie wyższe – co nie stanowi wcale normy w państwach Zachodu, lecz raczej wyjątek – jest w Polsce warunkiem koniecznym pracy na stanowisku wychowawcy (w internacie placówki resocjalizacyjnej). Tymczasem, jak szybko można się zorientować, czytając kolejne programy, ich realizatorzy oprócz formalnego wykształcenia kierunkowego posiadają nierzadko dodatkowe wysokospecjalistyczne kompetencje do prowadzenia np. turystyki kwalifikowanej, zajęć z żeglarstwa, wspinaczki skałkowej, treningu sportowego, hodowli i pielęgnacji zwierząt czy zajęć muzycznych, poparte doświadczeniem i udokumentowanymi osiągnięciami odniesionymi w tych dziedzinach.

Największym, jak się zdaje, mankamentem opisywanych programów jest ich część ewaluacyjna. Jeśli chodzi o wskaźniki osiągnięcia efektów (celów) programu (tym celem jest nie zawsze wyrażona *explicite* efektywna resocjalizacja, czyli, najogólniej rzecz ujmując, zmiana zachowania podopiecznych), to są one na ogół poprawnie określone. Autorzy prezentowanych programów, pisząc o efektywności resocjalizacyjnej swoich programów, powołują się na następujące jej wskaźniki: nabycie przez wychowanków określonej wiedzy, nowych i przydatnych umiejętności oraz określonych kompetencji społecznych. Odnotowanie tych wskaźników jest

⁶ Temat różnic w postrzeganiu efektów resocjalizacji instytucjonalnej w Polsce przez kadrę placówek resocjalizacyjnych oraz studentów resocjalizacji podejmuje także M. NOSZCZYK-BERNASIEWICZ: *Nieletni przestępcy w percepcji personelu i nadzoru resocjalizacyjnego oraz studentów resocjalizacji*. Katowice 2010.

⁷ E.J. KNORTH, A.T. HARDER, T. ZANDBERG, A.J. KENDRICK: *Under One Roof...*, s. 136.

dla autorów jednoznaczne z uzyskaniem satysfakcjonującego rezultatu w procesie resocjalizacji. W metodologii badań wskaźniki takie nazywamy inferencyjnymi⁸. W znakomitej większości autorzy programów nie przedstawiają jednak wiarygodnych danych świadczących o wystąpieniu owych wskaźników. Najczęstszą formą rejestracji wskaźników jest obserwacja lub przeprowadzenie ankiety dotyczącej satysfakcji oraz oceny zajęć przez wychowanków, co z oczywistych względów nie stanowi obiektywnej formy pomiaru efektywności tych zajęć, których celem nie jest przecież tylko zadowolenie uczestników, ale przede wszystkim korekta osobowości. Trzeba oddać sprawiedliwość twórcom programów, że ankiety, które przeprowadzają po ukończonych zajęciach, wykazują czasem przyrost stanu wiedzy oraz pojawienie się nowych, korzystnych ze społecznego punktu widzenia poglądów u wychowanków, co stanowi już pewien wskaźnik efektywności programu. Niestety w formach ewaluacji brakuje naukowych narzędzi pomiaru efektywności resocjalizacyjnej w postaci testów czy też innych standaryzowanych narzędzi badania stopnia niedostosowania społecznego (np. Skala Nieprzystosowania Społecznego Lesława Pytki). Należy nadmienić, że w prezentowanych programach nie przeprowadza się przed rozpoczęciem zajęć pomiaru początkowego (tzw. pretest), bez którego w ogóle trudno mówić o zajściu zmiany. Widać wyraźnie po tych kilku uwagach dotyczących ewaluacji, iż polska praktyka resocjalizacyjna nie odwołuje się do naukowych podstaw mierzenia efektywności resocjalizacyjnej, poprzestając na sądach zdroworozsądkowych. Dla usprawiedliwienia kolegów praktyków należałoby zauważyć, iż najbardziej wiarygodne badania nad efektywnością resocjalizacyjną, czyli analizy katamnestyczne (badania losów przestępców po opuszczeniu placówki, najczęściej w okresie do dwóch lat od ukończenia procesu resocjalizacji), należą w ogóle do rzadkości i podejmowane są przez nielicznych reprezentantów polskiej pedagogiki resocjalizacyjnej⁹.

Niniejsza publikacja pokazuje ogrom przedsięwzięć, jakie podejmowane są na co dzień w resocjalizacji nieletnich prowadzonej w środowisku zamkniętym. Literatura opisanych programów dowodzi, iż polskie zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich nie do końca mają charakter zamknięty, ponieważ realizuje się w nich wiele zajęć poza terenem placówki, stwarzając niezliczone okazje do kontaktów ze społeczeństwem. Wychodzenie wychowanków poza mury zakładu, by realizować tam część celów resocjalizacyjnych, opisano w zasadzie w każdym rozdziale

⁸ „Przyjmujemy za wskaźniki takie cechy, które uważamy za swoiste symptomy zdarzeń, zjawisk, itp. stanów, niedostrzegalnych bezpośrednio, ponieważ owe cechy wydają nam się czy też są zewnętrznym przejawem danych zdarzeń” J. SZTUMSKI: *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Katowice 1999, s. 59.

⁹ W ostatnich latach badania takie realizowało w skali całego kraju zaledwie kilka osób; warto wspomnieć między innymi o badaniach opublikowanych w: Z. BARTKOWICZ: *Agresywność, kompetencje społeczne i samoocena resocjalizowanych nieletnich a ich przestępczość w okresie dorosłości*. Lublin 2013; A. FIDELUS: *Determinanty readaptacji społecznej skazanych*. Warszawa 2012; A. KIESZKOWSKA: *Inkluzyjno-katalaktyczny model reintegracji społecznej skazanych. Konteksty resocjalizacyjne*. Kraków 2012.

książki, pomimo zróżnicowania problematyki prezentowanej w poszczególnych jej częściach. Monografię postanowiliśmy podzielić na dziewięć rozdziałów, co zostało zdeterminowane przez tematykę nadesłanych programów. Mamy więc rozdziały zawierające programy zorientowane na obszary o charakterze *sensu stricto* pedagogicznym, takie jak: czas wolny (rozdział pierwszy), współpraca z rodziną (rozdział czwarty), wolontariat (rozdział piąty), profilaktyka uzależnień (rozdział szósty), bezpieczeństwo (rozdział siódmy) oraz usamodzielnienie (rozdział ósmy), ale nie brakuje także problematyki terapeutycznej, która wymaga od prowadzących zajęcia dodatkowych kwalifikacji. W obszarze terapii lokują się zatem programy poświęcone animaloterapii (rozdział drugi), arteterapii oraz socjoterapii (rozdział trzeci). Całość wieńczy rozdział dziewiąty autorstwa redaktorów tomu pod prowokacyjnym tytułem: *Kontrowersje wokół resocjalizacji w środowisku zamkniętym*. Zawiera on tekst stanowiący swoiste zakończenie pracy, w którym starano się w sposób jednoznaczny odpowiedzieć na pytanie: Czy zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich są w Polsce potrzebne?

Zamieszczone w książce programy resocjalizacyjne pozyskano z ZPiSdN z terenu całego kraju. Spośród istniejących 32 polskich ZPiSdN¹⁰ na zaproszenie odpowiedziały 24 placówki¹¹, z których wybrano tylko najlepsze programy (ostatecznie pochodzą one z 21 placówek). Dyrekcji oraz pracownikom tych placówek, które – co warto podkreślić – podjęły współpracę z dużym entuzjazmem, bardzo dziękujemy i wyrażamy ogromną wdzięczność. Inicjatywa zgromadzenia i selekcji najlepszych programów poprzedzona została uzyskaniem dla niej poparcia Departamentu Spraw Rodzinnych i Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości (Wydział Nadzoru nad Zakładami dla Nieletnich i Opiniodawczymi Zespołami Sądowych Specjalistów) oraz patronatu honorowego Ministra Sprawiedliwości, za co w tym miejscu również bardzo dziękujemy.

Maciej Bernasiewicz
Monika Noszczyk-Bernasiewicz

¹⁰ Na temat organizacji, struktury oraz rodzajów zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich w Polsce pogłębioną wiedzę znaleźć można w opracowaniach: M. BERNASIEWICZ, M. NOSZCZYK-BERNASIEWICZ: *Family Life and Crime. Contemporary Research and Essays*. Katowice 2017, s. 180–185 oraz M. NOSZCZYK-BERNASIEWICZ: *Nieletni przestępcy...*, s. 80–89.

¹¹ Nie odpowiedziało albo odpowiedziało odmownie 8 placówek i były to: ZPiSdN w Koronowie, ZP w Nowem, SdN w Warszawie-Okęciu, ZP w Świeciu, ZP w Poznaniu, ZP w Grodzisku Wielkopolskim, ZP w Studzieńcu oraz ZP w Gdańsku.